

**(ПАРА)МИЛИТАРНА ЈЕДИНИЦА „ЦРНИ КОРПУС” („АЗОВ”)
КАО НАЈПОЗНАТИЈИ ВОЈНО-ПОЛИТИЧКИ ИЗРАЗ
ЕКСТРЕМНОГ УКРАЈИНСКОГ НАЦИОНАЛИЗМА**

Кључне ријечи

Украјина; украјински екстремни национализам; украјинске војне формације; бригада Азов; Трећа самостална јуришна бригада Оружаних снага Украјине.

Аутор

Марко Мијатовић је независни истраживач Београд, Србија

Кореспонденција

markomijatovic78@gmail.com

Област

Политикологија

DOI

10.5937/politeia0-58524

Датум пријема чланка

05.05.2025.

**Датум коначног
прихватања чланка
за објављивање**

16.11.2025.

Резиме

Након стицања независности Украјине 1991. године и периода дугогодишње еквилибране између Истока и Запада, украјинска политика дефинитивно се окреће према Западу у периоду после „мајданских” догађања у зиму 2013/14, када на власт (по други пут) долазе прозападне – либералне, али и националистичке политичке снаге вољне да Украјину одвоје од Руске Федерације у сваком погледу. То је био и почетак отворених напетости са Руском Федерацијом, и тада долази до руске анексије Крима и отпочињања војних сукоба у региону Луганске и Доњецке области. Новодекларисана политика Украјине, вођена либералним и десничарским политичарима, била је „декомунизација земље” и „национализација нације”, што је отворило широк простор екстремно десним украјинским политичким покретима и паравојним групама, међу којима временом најекспониранија постаје харковска група „Црни корпус” (доцније батаљон, пук Азов и коначно бригада – Дванаеста бригада Националне гарде, односно Трећа самостална бригада Оружаних снага Украјине).

Циљ овог рада јесте да систематизује досадашња сазнања, односно представи историјат, идеологију и деловање (пара)војне јединице „Црни корпус” (касније „Азов”), као парадигму (пара)милитарно-политичког облика развоја савременог екстремног украјинског национализма.

Јединица „Црни корпус” или доцније „Азов” више него било која друга војна јединица са украјинске стране изазива бројне контроверзе везане за своје деловање и ратни ангажман у руско-украјинском конфликту који на истоку Украјине тиња од 2014, а у потпуности ескалира 2022. године. Основна хипотеза овог рада гласи да је (пара)милитарна јединица „Црни корпус”, касније преименована у Азов, постала најпознатија и најконтроверзнија војно-политички израз екстремног украјинског национализма, са заокруженим системом како војне обуке, тако и идеолошко-политичког рада. У самом истраживању користићемо се историјском методом, методом анализе садржаја, те контекстуалном анализом.

Научни допринос овог рада видимо у генералној неистражености ове теме, али и у њеној наглашеној актуелности, имајући у виду геополитичка дешавања која су повезана са општом ескалацијом руско-украјинског конфликта 2022. године.

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТИ У САВРЕМЕНОЈ УКРАЈИНИ

Национализам се може дефинисати као оданост нацији која понекад досеже до жртвовања индивидуума њеним стварним или имагинарним интересима. Оваква оданост често може да прерасте у фанатизам и спремност да се у име нације почини свакојака неправда, па и злочин. Претерана оданост својој нацији изражава се, пре свега, у уверењу и идеолошком ширењу таквог уверења да је сопствена нација највиша вредност пред којом треба да изгледе вредности других, посебно суседних и ривалских нација (Tadić 1995: 146-147). По одређеним мишљењима, оно што је неспорно својствено савременом добу, али и претходним деценијама и вековима, јесте чињеница да поред формирања аутентичних постоји и конструисање вештачких нација. Иза пројекта обједињавања дела једног или више етноса око неког заједничког националног садржаоца могу стајати моћне државе (САД, Велика Британија, Немачка), верски центри (пре свих Ватикан као центар мултинационалног католичанства), али и са западним државама повезане мултинационалне компаније, чије имовине и годишњи приходи често премашују буџете појединих националних држава. Наведене тенденције видљиве су и на простору некадашње Југославије, али и СССР-а, код српског и руског народа, па самим тим добијају на значају (Ђurković 2024: 10-13).

Мирна дисолуција СССР-а 1991. донела је независност Украјине. Наравно, имајући у виду тадашње међународне констелације међу великим силама, као и геостратешки положај те велике земље, она је неизбежно морала укључити и стране чиниоце. Украјина је уступила атомско наоружање

Русији и обезбедила присуство руске Црноморске флоте у својим територијалним водама. Будимпештанским споразумом потписаним 1994. године од стране Украјине, Руске Федерације, САД и Велике Британије Украјина је добила гаранције великих сила за своју независност у границама које су биле важеће 1991. године (Burda 2022: 275).

Кроки цртеж националне мапе Украјине могао би се представити тако да у њој живе национално мешани Украјинци и Руси (изузев етнички чистог украјинског запада земље или пак руског истока земље), уз бројне малобројније етничке заједнице (Татари и др). Посебно је индикативно да је период СССР-а, услед етничких сличности Руса и Украјинца, створио извесну легуру украјинског и руског националног елемента. Поред чињенице да се украјински говорио на западу земље, руски на истоку, а у централном делу мешавина два језика (и људи обе националности), тзв. „сурџук”, период СССР-а и јаке хоризонталне покретљивости који је са собом носио створио је слој рускогворећих Украјинаца, понекад називаних „совјетским Украјинцима” који су заправо чинили већину становништва (Iščenko 2024: 28-29).

Посебност украјинског народа никада се није доводила у питање, само је било спорно да ли се ради о Малорусима као делу руског етноса или пак „руског света” или самосталној нацији одвојеној од Руса и Руске империје, нарочито од средине 19. века и периода формирања модерних нација, како руске тако и украјинске (Rjabčuk 2003).

Политичке преференце у савременој Украјини исказивале су партије десног и левог центра, које су често услед турбулентних околности мењале своје организа-

ционе облике, при чему је основна подела била на проукрајинске (Батковиштина, Блок Петра Порошенка – касније Европска солидарност, странка УДАР Андрија Кличка и др.) и проруске партије (Партија региона, – доцније Покрет За живот, Комунистичка партија и др.). Екстремне украјинске партије биле су на политичкој маргини, пре свих Социјал-национална партија Украјине (СПНУ), касније названа Слобода са седиштем у Лавову. Ипак, очигледно је да су екстремно десне партије остваривале израженији успех само кад су покушале (као Слобода на изборима 2012. године) да се приближе политичком *мејнстриму*, док су екстремне групације остављене на политичкој маргини.

Украјина је током деценија своје независности била и под руским и под јасним западним утицајем, чији ће успон почети крајем 1990-их и почетком 2000-их година, са таласима јачања и изградње украјинског националног идентитета, мање или више одвојеног од руског. То је било јасније видљиво у тзв. „Наранцастој револуцији” из 2004. као и у „Мајдану”, или како се у Украјини назива „Револуцији достојанства” 2013/14. године. Смене политичких гарнитуре одсликавале су и промене изборних преференци становништва велике земље са готово 50 милиона становника на размеђу Европске уније (Запада) и Руске Федерације. Са променама националне политике и њеним усмеравањем према Западу или пак Русији неспорно је да је огромна већина становника Украјине видела ту државу као самостални ентитет. Поједина истраживања из 2014. године показују да у Украјини свега 12% становништва жели унију са Руском Федерацијом, а тај проценат је наравно био већи у регионима са руском етничком већином – на Криму је износио 41%, у

Донбасу 33%, у Луганску 24% (Wilson 2022: 350). Са друге стране, по истраживањима из 2016. 26% становника Украјине сматрало је да су „Украјинци и Руси један исти народ”, али је 51% становништва сматрало да су „Украјинци и Руси браћа”. Разуме се да су ратна догађања наредних година очекivano променила ове резултате (Iščenko 2024: 26).

Коначно, са Мајданском револуцијом 2013/14. клатно се окреће у корист проукрајинских и прозападних политичких снага. У земљи је дошло до својеврсне поларизације у којој су проевропске, либералне странке стајале раме уз раме са украјинским странкама националне и националистичке политике, међу којима су и екстремне националистичке странке које протесте нису виделе превасходно онако како су их видели либерални кругови, као „превазилажења опструкција на европском путу и отклону од руског утицаја”, већ и као „револуцију националне части” и повратак традиционалним вредностима (Kapele 2023: 288).

„Мајдан” је неспорно изазвао додатне поларизације у земљи у погледу приступа Украјине Европској унији, пре свега на истоку земље (Iščenko 2024: 45–48). Русија је као одговор на Мајдан анектирала полуострво Крим, а отпочели су и сукоби у пограничним областима према Русији – Доњецкој и Луганској области. Покушаји заустављања сукоба оружаних снага Украјине, појачаних добровољачким јединицама претежно са крајњег запада Украјине, са иредентистима из ДНР и ЛНР (који након плебисцита проглашавају независност) трају континуирано од 2014/15. па до краја 2021. године – првобитно се та војно-полицијска акција звала антитерористичка операција (често називана скраћено АТО), потом тзв. „акција

заједничких снага”. Границе сукоба кретале су се, парадоксално, линијама које и данас представљају у мањој или већој мери додирне тачке фронта (регион Донбаса – са насељеним местима Краматорск, Славјанск, Севернодоњецк, Бахмут (Артјемовск) и др.).

На ширем плану „Мајдан” је омогућио, у суштини, остваривање доста општесхваћених друштвених захтева у смислу „консолидације земље”, али то се свело на наставак неолибералног економског концепта уз потенцирање украјинске националне и националистичке политике која се тиче историјског сећања, вере, језика (Iščenko 2024: 38). Правци политике свели су се на наставак европских интеграција уз истовремену „декомунизацију земље” и „национализацију нације” – у којој су напосто Лењин и остали водећи симболи „старог” система замењени контроверзним личностима из прошлости као што су Степан Бандера и други (Kutkina 2020: 97-99, 169, Rossolinski – Liebe 2014).

Након неуспешног посредовања међународне заједнице и потписивања два мировна уговора „Минск 1” и „Минск 2”, на редовним изборима за председника Украјине 2019. године победио је глумац Владимир Зеленски са новоформираном странком „Слуге народа”. Зеленски је наступио са умеренијом политичком агендом која је обећавала завршетак сукоба на истоку Украјине, насупрот противкандидату Петру Порошенку, који је потенцирао екстремне проукрајинске позиције (Petrović 2022: 35-42, Plochy 2022: 477-479).

Па ипак, јака концентрација украјинске војске на правцу Доњецке и Луганске Народне Републике, изненадна одлука Русије да призна ДНР и ЛНР 21. фебруара 2022. године и да нападне Украјину три дана касније, 24. фебруара 2022. године,

довела је до отвореног сукоба две земље (Mijatović 2024: 64).

Прва очекивања да ће украјински отпор бити сломљен релативно брзо нису се остварила, а западне земље показале су јасну жељу да подрже отпор Украјине. Илустративно, први инострани лидер који је позвао председника Украјине Владимира Зеленског био је британски премијер Борис Џонсон, и њему је Зеленски потврдио да ће се „Украјина борити и неће одустати”. Уследили су и позиви из Вашингтона, Париза, Берлина, Анкаре, Беча, Стокхолма, Варашаве, Брисела. Неки од лидера из САД, као и тадашњи председник Џо Бајден, били су склони идеји да се формира украјинска влада у егзилу, највероватније са седиштем у источној Пољској (Shuster 2023: 16-17).

Ратни сукоб Русије и Украјине донео је подељена гледишта – са једне стране оправдање руске интервенције у Украјини као легитимне, док се са друге стране специјална војна операција сматрала агресијом Руске Федерације на једну суверену земљу.

У том контексту, са једне стране руска „интервенција” сматра се легитимном јер је Украјина већ дуже времена најављивала како планира да се нуклеарно наоружа; Кијев је систематски кршио споразуме „Минск 1” и „Минск 2”, те је у украјинским провокацијама у региону Луганска и Доњецка страдало преко три хиљаде људи. Украјина је средином фебруара 2022. године гомилала снаге на границама ЛНР и ДНР, спремајући свеопшти напад са циљем протеривања руског становништва у Русију и развила је јаку антируску идеологију, што је са потенцијалним чланством у НАТО-у значило егзистенцијалну опасност за Русију (Antonić 2023: 183-188).

Са друге стране, руски напад 24. фебру-

ара 2022. године види се као „нелегитимни рат”. Наглашава се да је као и приликом анексије Крима 2014. године „руска страна покушала да нанесе штету Влади у Кијеву, демонстрира одлучност према Западу и апелује на славну историју Русије, те искористи ресурсе етничко-империјалистичког национализма (у циљу јачања личног рејтинга руског председника Владимира Путина)” (Kapelel 2023: 297–299).

ЕКСТРЕМНИ УКРАЈИНСКИ НАЦИОНАЛИЗАМ, ЊЕГОВИ КОРЕНИ И ПОЛИТИЧКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Екстремни украјински национализам везан је за запад земље и његово нимало једноставно историјско искуство, које се развило у један аутохтони конгломерат украјинског, као доминантно антируског, антипољског и антијеврејског осећања. Треба подсетити да је то простор у коме се налази бројна украјинска гркокатоличка заједница, најбројнија таква верска заједница у Европи, предвођена Украјинском гркокатоличком црквом, која је настала као последица компромиса дела православних Украјинаца (по неким виђењима Украјинаца као дела руског етноса) под влашћу Пољске на црквеним саборима у Бресту 1595. и 1596. године (Tumowski 1999: 173). Том приликом формирана је посебна верска заједница, али и чврста конекција милиона до тада православних верника са Ватиканом као седиштем Римокатоличке цркве, која ће одиграти „колосалну улогу у историји Галицијске Русије, а затим Западне Украјине” (Rorov 2024: 254).

Ипак, чињеница да је део православног свештенства и верника прихватио Унију са Католичком црквом, као чин отопљавања односа са тадашњом католичком Пољском, није била шире прихваћена међу украјин-

ским народом (Žukovski, Subteljni 2018: 52). Управо у то време улогу националних ослободилаца преузимају козаци који насељавају пуста подручја на граници пољских и татарских земаља данашње централне и источне Украјине. Коначно, они 1648. дижу устанак против Пољака под хетманом Богданом Хмељницким, што је исходило тиме да је Хмељницки ставио украјинске земље под заштиту руског цара Перејаславским уговором из 1654. године (Žukovski, Subteljni 2018: 59–62).

Национални препород народâ средином 19. века, међу којима је са својим особеностима био и украјински народ, неповољан географски положај, утицаји Хабзбуршке монархије, пољски и мађарски утицаји, неретко и притисак на украјинско становништво, неуспех у формирању самосталне државе и подељеност Украјине после Првог светског рата (Пољска, СССР, Чехословачка) створили су још екстремније десне украјинске политичке покрете и идеје, пре свих Организацију украјинских националиста (ОУН). Њене водеће личности и идеолози били су: Јуриј Липа, Дмитро Донцев, Степан Бандера, Јарослав Стецко, Микола Сциборски и др. Њихове идеје су се пре свега сводиле на формирање Велике Украјине, или пак централноевропског савеза држава између Балтика и Црног мора у којем би Украјина имала водећу улогу, уз примесе антисемитизма, али и расизма окренутог према Русима (Witkowski 2024: 41–47). Све ове идеје имале су снажан одјек међу екстремним украјинским десничарима, а по оснивању и на покрет „Црни корпус”, доцније познатији као Азов (у даљем тексту ћемо ради јасније прегледности доминантно наводити ово име које је познатије у јавности).

Разуме се да екстремна десница није аутохтоно украјинска појава. Она се у савременој Украјини заснивала на постулатима „пројекта украјинске модерности, чији су саставни делови одбацавање совјетске модерности и антируска артикулација украјинског националног идентитета” (Iščenko 2024: 20). Националистичка становишта у Украјини имала су, дакле, посебну улогу – улогу акцелератора њене убрзане „вестернизације” и окретања ка Западу, а насупрот Руској Федерацији. Исто тако, Азов није био једина десна парамилитарна организација која узима учешћа у борби са руским иредентистима 2014. године и која је временом постала део регуларних војних и полицијских снага, већ их је било неколико десетина, чији број је у рату нарастао на отприлике 120.

Међу њима су, поред Азова, биле следеће: добровољачки одреди партије Слободе; Украјински национални парламент – Украјинска самоодбрана; батаљон „Братство”; Украјински добровољачки корпус – Десни сектор; Украјинска добровољачка армија Дмитри Јароша; Покрет *Традиција и поредак* и Конзервативна партија касније преименована у јединицу „Реванш”; Покрет *Будуће друштво* и Ц14 и бројне друге. Коначно, ту је и јединица Азов која је под именом „Црни корпус” формално формирана као добровољачка милиција под окриљем МУП-а Украјине 2014. године (Tarasiuk, Burkowsky, 2024: 86-91).

Због стварања јасније слике о бројности националних група, истичемо податак да је оперативни састав Оружаних снага Украјине на почетку руског напада 2022. године износио 250 хиљада војника, уз 423 хиљаде оних који су узимали учешћа у борбама у Донбасу и Луганску, док се убрзо након напада у војску пријавило још 400 хиљада добровољаца. При-

падници десних ултранационалистичких група чинили су 20–30 хиљада, а јединице Азов свега неколико хиљада људи. Чињеница је, али и интригантно истраживачко питање, како су се релативно малобројне јединице, а пре свих Азов, појавиле као парадигма професионалне војске и симбол отпора руском нападу? (Tarasiuk, Burkowsky, 2024: 91-92).

(ПАРА)МИЛИТАРНА ЈЕДИНИЦА АЗОВ – ИДЕОЛОГИЈА, СТРУКТУРА И ПРАКСА

Претходница Азова настала је у Харкову из локалног огранка партије Слобода под вођством Андреја Билицког (био је и у затвору 2011-2014), који се одупирао приближавању странке *мејнстрим* политици и стриктној везаности за политичко наслеђе Степана Бандере, које је искључиво било усмерено на западну Украјину, па се касније Азов окренуо од неонацизма у правцу екстремног украјинског национализма, који је сам желео и да исконструише. Круг око њега формирао је организацију „Патриоти Украјине” (која постоји од 1999. до 2004. и од 2005. до 2014. године и једно време сарађује са странком Слобода са запада Украјине), а потом „Црни корпус”, који је касније назван по области уз Азовско море, од чега је настала скраћеница Азов.

Идеолошку потку програма Азова чинила су дела активиста ОУН, пре свега поменутих Јурија Липе, Димитра Донцева, Јарослава Стецка, Миколe Сциборског и других (Witkowski 2024, 41-47). Крајњи политички циљ деловања Азова јесте велика Украјина (мора да обухвата све територије које насељавају етнички Украјинци) и јака Украјина – економски, политички, културно и војно (Rains 2023, 92-93). Током

ратних сукоба од 2022. године званични Кијев наступио је са захтевом за заштитом права Украјинаца у Русији, односно у границама савремене Краснодарске територије, Белгородске, Брјанске, Вороњешке, Курске и Ростовске области Руске Федерације (Ukaz predsednika Ukrajine br. 17/2024 од 22. januara 2024. godine).

Војна јединица Азов, дакле, настала је из парамилитарне групе „Црни корпус” (често се користио назив „мали црни људи” због црних униформи које су носили, за разлику од руске војске која је носила зелене униформе), као украјинска парамилитарна организација која је учествовала у „Мајдану” 2013/14. године и припремала добровољачке одреде за сукобе са руским иредентистима на истоку Украјине. Од маја 2014. они од паравојне формације постају део организационе структуре Министарства унутрашњих послова Украјине као Специјална јединица патролне полиције – Азов батаљон. Исте године у септембру Азов постаје пук, односно Јединица за специјалне операције – Војна јединица 3057 Оружаних снага Украјине. Са „мајданским” променама екстремно десне организације добијају на значају, па се тако полако инфилтрирају у безбедносни апарат земље. Заменик министра унутрашњих послова, као и начелник полиције за Кијевски округ (шире подручје Кијева) Вадим Тројан долази из редова „Црног корпуса”. Најспорије именовање у том политичком таласу промена представља именовање члана странке Слобода Јурија Михалшчина, који је својевремено величао Гебелсову Малу абецеду националсоцијализма и програм НСДАП у 25 тачака (Iščenko 2024: 51).

Па ипак, на изборима 2014. странке крајње деснице доживљавају слом, а странка Слобода која је замало била испод

цензуса губи 32 места у Врховној ради, странка Десни сектор доживљава потпуни крах (са једним изабраним депутатом), док лидер Азова Андреј Билицки као појединац бива изабран по већинском систему у Кијевском округу за кандидата листе Народног фронта новог премијера Арсенија Јацењука (Iščenko 2024: 51–52). Сличан лош резултат екстремне деснице уследио је и на парламентарним и локалним изборима, 2019. и 2020. године. Приметно је да су екстремно десне опције додатно ослабиле са избором Владимира Зеленског за председника Украјине 2019. године.

Отворени војни сукоб ствара простор за крајње десне групе спремне за борбу са руским иредентистима на истоку Украјине, те тако у борбе за Маријупољ, Берђанск, Авдивку и друга места одлазе припадници различитих екстремних украјинских националистичких добровољачких група, па стога и „Црни корпус”. Првобитни „Црни корпус” постао је у мају 2014. године батаљон Азов под окриљем украјинске полиције. Назив су добили по подручју Азовског мора, у чијој су близини учествовали у борбама у којима су град Маријупољ освојили 2015. године у сукобу са руским иредентистима, који су га првобитно држали. Од 2022. Азов активно учествује у одбрани Маријупоља где јединица бива готово уништена и заробљена од стране руске војске. Преостали војници Азова широм Украјине касније су у јануару 2023. године основали Трећу самосталну јуришну бригаду Оружаних снага Украјине која је узимала учешћа у борбама широм хиљаду километара фронта између украјинских и руских снага. Након поновног успостављања почетком 2023. године уз јединице за специјалне намене и бригаде територијалне одбране, јединица Азов (Трећа самостална јуришна бригада)

постаје „есенцијални део Оружаних снага Украјине” (Kaunert, MacKenzie, Nonjon 2024: 17).

За дан оснивања јединице узима се 14. март 2014. године када су се у Риманској улици у Харкову по први пут сукобили са локалним руским групама и однели победу у оружаном сукобу (Rains 2023: 21) иако је формално јединица основана у Берђанску на обали Азовског мора (Units history, structure, combat record and tradition).

Иначе, од стране припадника Азова наглашавано је да јединица на оснивању није била (пара)милитарна формација која треба да се угледа на украјинску војску у одбрани земљи од руског иредентизма на истоку земље, већ „војна јединица која треба да буде углед за будућу украјинску војску” (Kaunert, MacKenzie, Nonjon 2024: 21).

Поред оснивача Азова Андреја Билицког, њен главни идеолог био је Микола Кравченко Крук (Гавран), за кога се везује и цели идеолошко-симболички систем који обележава Азов¹. Команданти Азова у различитим периодима, почев од 2014. године били су: Андреј Билицки (2014), Игор Михајленко Черкез (2014–2016), Максим Жорин Мозе (2016–2017), Денис Прокопенко Редис (од 2017–2022) и опет Андреј Билицки (од 2022. године). Коначно, Андреј Билицки је актуелни (од јануара 2023. године) командант Треће самосталне јуришне бригаде Копнене војске Оружа-

них снага Украјине, а Денис Прокопенко од јула 2023. године командант Дванаесте бригаде за специјалне операције Националне гарде (специјална јединица полиције – жандармерија) Украјине².

Азов је развио систем симбола и ритуала који проистичу из украјинске националистичке доктрине која за циљ има јачање борбеног морала својих бораца и стварање утиска да учествују у нечему што је веће од обичне војне јединице и тако као ратници „осећају духовну моћ да им се повећа повећење у личне способности у рату” (Rains 2023: 69–70).

Захваљујући несумњиво преданом идеолошком раду, Азов је изградио и посебан визуелни идентитет. Два основна симбола, првобитно коришћена од стране украјинских националиста, била су елементи украјинског амблема – трозупци из којих су издвојени елементи који представљају украјинску реч – ВОЛЯ (слобода), што се види на слици 1. Трозубац се схвата и као симбол у коме орао граби свој плен, што се види на слици 2.

1 О степену високе индоктринације и национализма код главног идеолога Миколу Кравченка Крука говори и чињеница да је страдао на самом почетку сукоба на прилазима Кијеву возећи на линију сукоба мобилни вишецевни бацач ГРАД. Поред Кравченка, у рату су погинули и други идеолози Азова Серхи Зајковски, Георгиј Тарасенко, док је једино остала жива Олена Семењак, неретко називана „прва дама украјинског национализма” (Witkowski 2024: 51–52).

2 Денис Прокопенко је по националности Карел, и његов деда борио се у финско-совјетском рату 1939–1940. те на својој униформи носио заставу Карелије (1919–20). Како извори блиски Азову истичу, изјавио је следеће: „...сећајући се деде, и мој сан је био да се борим против Руса и захваћан сам на прилици да учествујем у рату са њима”. Прокопенко је учествовао у осамдесетосмодневним борбама 2022. у Маријупољу у челичани Азовстаљ. Након те битке са неколико стотина припадника Азова доспео је у руско заробљеништво, одакле је пуштен у Турску, а затим једностраном одлуком Анкаре враћен у Украјину.

Слика 1. Симбол украјинског национализма – трозубац и издвојени симболи речи ВОЛЯ (слобода)

Извор: Rains Oleksii. 2023. What is Azov from Ukraine, p.2

Слика 2. Симбол украјинског национализма – трозубац и силуета орла који граби свој плен

Извор: Rains Oleksii. What is Azov from Ukraine, p. 24

Спорни симбол који је Азов користио био је „идеја нације”, пре свега комбинација латиничних слова I и N, који наликују ознаци једне од злогласних немачких СС јединица у Другом светском рату (знак Wolfsangel), што се види на слици 4. Припадници Азова везују знак „идеје нације” за рад украјинског уметника Нестора Пронјука који је тај симбол дизајнирао 1992. године за потребе поменуте екстремно десничарске странке СПНУ из Лавова (Rains 2023: 44). Са почетком ратних операција у којима Азов узима учешће, симбол „идеје нације” заокренут је удесно, што симболички представља ступање у акцију (Rains 2023: 73–74).

Због ових симбола и низа других чињевица Азов је и после Мајданске револуције дуго био на листи терористичких орга-

низација од стране администрације САД. Сами симболи Азова били су препознати као неонацистички и од стране корпорације МЕТА (власник мрежа Инстаграм и Фејсбук). Припадници групе „премостили” су ову забрану нашавши симбол IN на једној од тастатура ретких азијских језика из једног од региона Кине или једноставно користећи број 4308, који наликује ћириличном натпису Азов (Rains 2023: 200–201). Иначе, од 2021. године и касније приметно је отклањање од било какве конекције са нацистичком симболиком, па са шеврона Азов јединице нестаје црно сунце, а доцније и сам симбол „идеја нације” (на амблему се претвара у три црте које асоцирају на сам симбол).

Слика 3. Шеврони (свечани и маскирни) пре и после 2022. године, односно након слома јединице у Маријупољу и њеног поновног формирања као Треће самосталне јуришне бригаде

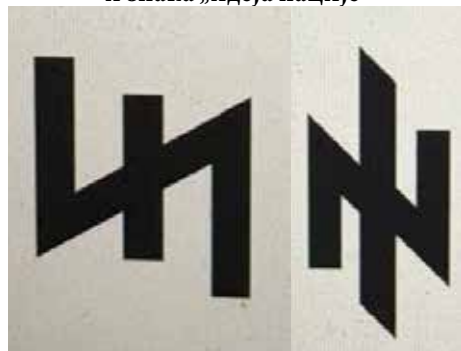

Извор: Oleksii Rains: What is Azov from Ukraine, 2023, p. 76 u Third separate brigade of the Armed force of Ukraine, <https://ab3.army>.

Иначе, две књиге припадника Азова Олексија Раинса *History of forbidden symbol – Idea of the Nation* (2023) и цитиране *What is Azov from Ukraine; exclusive inside look* (2024), ексклузивно се у енглеском преводу продају само преко сајта amazon.com и штампају у Великој Британији. Члано-

ви Азова не поричу сличност два симбола – „идеје нације” и тзв. Wolfsangel руне, али исто тако истичу да су скандинавске, германске, исландске и друге руне коришћене у другим државама, тј. нису забрањене и њихови носиоци преко њих „само идентификују себе као део европске цивилизације” (Rains 2023: 181).

Слика 4. Изглед руне Wolfsangel и знака „идеја нације”

Извор: Oleksii Rains: What is Azov from Ukraine, 2023, p. 44

Обука војних командира Азов одвија се у Војној школи „Пукovníк Јевген Коновалец”, названој по првом лидеру ОУН по НАТО стандардима. Оснивач школе био је Грузијац Гиорги Купарашвили, некадашњи припадник специјалних снага Грузије и ветеран руско-грузијског сукоба (2008). Мото Школе јесу стихови украјинског песника Ивана Франка и парафраза из химне ОУН „Борићемо се поново. Да они више не тугују” (Rains 2023: 134–135).

Војни командири АЗОВ врше обуку регрута. Обука припадника Азов од 2015. године назива се „Азов Спартан” по угледу на узор античке Спарте и одржава се у регрутном центру у Кијеву и бази у Маријупољу, где регрути „треба да добију спартански карактер и постану једни од најбољих”. Дух Спарте и спартанске обуке ставља се у контекст одбране Украјине и

Европе „у њеном традиционалном смислу” (Rains 2023: 176). На почетку обуке полазници су обележени само бројем, а након успешно спроведене обуке добијали су – у времену пре 2022. свечани жути шеврон са именом јединице, док су маскирни маслинасто зелени добијали приликом одласка на фронт. Након почетка рата 2022. оба шеврона добијали су истовремено (Rains 2023: 78).

У војној обуци и пракси Азов постоји и институција „Хорунжи”, односно једна врста „политичких комесара”, који чине посебни део јединице и који су задужени у првом реду за идеолошко-политички рад. Име су добили по козачким барјактарима. Посебна част у оквиру јединице која им припада током постројавања или свечаности јесте та да имају право носити заставе Азова назване „велики коруг” (налик црквеним заставама које се носе за време литија), које представљају симбол континуитета јединице још од „Патриота Украјине” и на којима доминирају амблеми јединице. Обука хорунжија сматра се додатном идеолошко-политичком обуком командирског кадра Азова која траје 33 дана, по основама које је поставио главни идеолог Азов Микола Кравченко Крук и врши се у Школи хоружних „Микола Сциборски” чији је мото „Нација изнад свега” (Rains 2023: 109).

За разлику од промоције хорунжија која је тајна, промоција војних командира јавна је манифестација Азов која се одржава по дану, на територији Косји Капонир музеја на Кијевској тврђави. Након што се свршени кадети поређају у једну линију, један од активних командира удара посебним чекићем (на којем је исписан цитат Јевгена Коновалца – „у ватри гвожђе постаје челик, у борби се народ претвара у нацију”) у наковањ, чиме се означа-

ва почетак манифестације, приликом које се новим командирима уручују сертификати о завршеној обуци (Rains 2023: 138).

Поред Војне школе „Јевген Коновалец“, Школе хоружних „Микола Сциборски“ постоји и Патронажна служба која се брине о рањеним и погинулим војницима. Сви војници јединица Азов приликом добровољног ступања у службу добијају „социјалне гаранције“ које им обезбеђују да и после војног ангажмана имају својеврсну заштиту заједнице Азов, уз посебан значај удружења ветерана у друштвеном животу (Rains 2023: 188-189).

Своју војну праксу припадници Азов спроводе и кроз разне мистичне церемонијале. Један од њих је обележавање Дана мртвих (сећање на све страдале припаднике Азова, било да су погинули у рату или не). Након борбе за Маријупол 2014. и успостављања базе Азова у том граду, Дан мртвих обележавао се церемонијом у месту Урзуф, где се налази Поље мачева (Field of Swords), где су подигли споменик са три дрвена мача окренута наопачке, позивајући се на традицију козака да се поред хумки бораца пободу мачеви „јер су ратници завршили битку и заболи мачеве у земљу“ (Rains 2023: 120). Наведено подручје заузето је од стране руске војске на почетку општег руско-украјинског сукоба у фебруару 2022. године.

Током церемоније припадници Азова држали су штитове са симболом „идеја нације“ са угравираним кодним именима погинулих бораца (Rains 2023: 122). Приликом церемоније изводи се и музички програм, а пре свих се ради о „Запорошком маршу“ („Козачки марш“), који се изводи на традиционалном украјинском инструменту бандура; у програму је и мелодија Victoria коју је компоновао

немачки композитор Кристијан Ердман – само име је асоцијација на име ратника Римске империје која треба да покаже „конекцију између украјинских манифестација и сличних античких европских ритуала“. Химна Организације украјинских националиста „Ми смо рођени у велика времена“ од 2014. изводила се на манифестацијама Азова, а од 2017. године постаје химна Оружаних снага Украјине (Rains 2023: 125-126).

Од када је командант јединице постао Денис Прокопенко Редис, приликом устоличавања новог команданта добија се командантска секира, на којој су били угравирани симболи „идеје нације“ и црног сунца, као и натписи „Нема славе без борбе“ те „Слава и част“ (Rains 2024: 131).

Још од првих сукоба на истоку Украјине 2014. године Азов је организовао јавне манифестације одлазака младих добровољаца на фронт. Оне су се одржавале код цркве Свете Софије у Кијеву (поред споменика хетману Богдану Хмељницком, али и месту проглашења самосталне Украјинске државе 1919. године у превирањима која су у овом делу Европе трајала од 1917. до 1920. године). Оваква манифестација, како се наводи, имала је јак утицај на нове добровољце да се придруже јединици. Посебну пажњу јавности изазвала је једна оваква манифестација у јануару 2017. године, где су добровољци Азова били поређани у облик симбола IN („идеја нације“) где је сваки од присутних у руци држао упаљену бакљу. Везу са украјинском историјом представљао је један од добровољаца који је био обучен у вучију кожу. И ова манифестација завршена је читањем текста „Молитве украјинског националисте“³ (Rains 2024: 128).

3 Парамилитарне групе, које су временом постале део Националне гарде Украјине, као што је то

Временом су стандардизоване и заставе Азова, те се на њима прво наводи име јединице, на средини је обележје рода војске (обавештајни сектор има крст борбене части са ознаком „идеје нације”, Сектор хорунжи има упаљену бакљу, Сектор за финансије има ознаку украјинског новца – гривне, итд.) и на дну име батаљона/дивизије (Rains 2023: 166).

И поздрави и салутирање у јединици Азов имају посебну симболику. Салутирање се изводи по угледу на „Патриоте Украјине” такозваним поздравом „шаком на срцу”, где се стегнута песница десне руке пресавије у лакту и прислони уз срце. Вероватно је корен овог поздрава видљив на једној од реплика слике принца Свјатослава од Кијева, оца Владимира Великог који је извршио християнизацију Кијевске Русије 988. године, и уживао култни

статус у ОУН 1930-их година, и који је од тог времена називан и „Освајач”. За разлику од своје мајке Олге и сина Владимира, који су примили хришћанство, Свјатослав то није хтео и целог живота остао је веран многобоштву, односно словенском паганizmu. Свјатославу од Кијева припадници Азова подигли су споменик у Маријупољу 2015. године. Поред салутирања и међусобно поздрављање чланова Азова има посебне карактеристике, не руковањем већ стезањем надлактица (Rains 2023: 148-151).

Припадници Азова гаје строгу културу физичког вежбања, тетовирања различитих симбола (позивајући се на постојање дуге културе тетовирања на подручју Украјине), посебног начина шишања, где се глава са стране углавном брије и практикује се ношење кратких фризу-

случај са Азовом своје заједничке церемоније употпуњују рецитовањем заклетве украјинског националисте настале из пера једног од руководиоца Организације украјинских националиста Јозефа Машчака (настале крајем 1920-их или почетком 1930-их), а која гласи:

„Украјино, мајко хероја, сиђи у моје срце, дођи ветровима кавкаске олује, шумом карпатских потока, славним биткама великог Освајача оца Хумела, тријумфом и громким пушкама Револуције, радосним брцањем Софијиних звона. Нека све оживи у Теби, светлости Твојом славом, јер цео мој живот је за Тебе, јер Ти си сва моја срећа. Звонећи ланцима за мене, шкрипећи вешалима за мене у тужно јутро, да чујем јецање мучених по подрумима, затворима и у изгнанству да своју веру учине као гранит, да расту своју истрајност и снагу, да идем у бој са храброшћу као Хероји преда мношвом, за Твоју славу, за Твоје свете идеје. Осветити се за срамоту ропства, згажене части, изругивања целата, невинне крви убијених у Базару, Крутима, Кинциру и Воркути, херојске смрти украјинских националних хероја, Украјинске националне револуције – пуковника Јевгена Коновалца, Басарбове, Головинског, Шухевича и Бандере и славне смрти Биласа и Данилишина, и хиљада других, не знајући чије су кости разбацане или тајно сахрањене. Помози ми да заборавим страх и оклевање. Да ојачаш дух мој, да ублажиш вољу моју, остани да живиш у мом срцу! У затворима и тешким минутима подземног живота чувајте ме да се придружим редовима. Можда ћу пронаћи слатку смрт у агонији за тебе. Да се у Теби растворим, и вечно живим у Теби, вечно Украјино, моћна и саборна!” (The Prayer of Ukrainian Nationalist).

Уједно, припадници наведених јединица придржавају се и Декалога Организације украјинских националиста (ОУН) из 1929. године који гласи:

Изборићете украјинску државу или изгинути борећи се за њу.

Немојте дозволити да неко укаља углед или част вашег народа.

Сећајте се великих дана наше борбе за ослобођење.

Будите поносни што сте наследник борбе за славу Владимировог трозуба.

Осветите смрт Великих ратника.

Не разговарајте о томе са ким можете, већ само са ким морате.

Нећете оклевати да извршите најопасније дела, ако добробит ствари то захтева.

Са мржњом и немилосрдном борбом суочићете непријатеље своје нације.

Ни молбе, ни претње, мучење или смрт неће вас натерати да откријете тајне.

Настојаћете да проширите снагу, славу, богатство и простор украјинске државе (The Decalogue of Ukrainian nationalist).

ра. Коначно, припадници Азова неретко носе бркове и браде, што се тумачило као „кршење правила”, јер је наведена пракса дуго била забрањивања у украјинској армији (Rains 2023: 154).

Важан аспект који Азов представља у јавности јесте често упитан мултинационални или мултирелигијски карактер јединица. Према подацима из 2016. године у јединици Азов 76% је хришћана – православца, гркокатолика и католика. Око 19% јединице чине пагани, те по један муслиман и будиста. По националности највише је Украјинаца, иако има и Руса из Украјине и Русије, Белоруса из Украјине, неколико Украјинаца родом из Пољске, те неколико Јевреја, Рома и других (De Franqueville 2024: 154).

Наведени подаци показују и јак утицај паганских култова њених чланова, те да „пагани чине значајан удео чланова Азова”, што је последица опчињености античком Грчком и античким Римом. Томе у прилог иде и податак да је у бази у Маријупољу 2017. постављен дрвени тотем старословенског божанства Перуна, заштитника породице и ратника. Многи борци Азова – пагани верују да ће након смрти отићи у Валхалу (у словенској традицији Вириј), што се види као нека врста раја за ратнике (Rains 2023: 179). Такође, у Азову, како се истиче, нема одклона ни према женама које су борци и медицинско особље у јединицама (Rains 2023: 185).

Иако активни учесници ратних сукоба, припадници Азова нису до 2022. године имали право да добијају званична одликовања Оружаних снага Украјине. Услед тога, постојао је систем интерних одликовања, а то су пре свих – Орден за ослобођење Маријупоља 2014, Орден за ослобођење Маринке 2014, Орден за борбу за место Широкине 2015. године, као и

Општа награда за војну лојалност. Наведена признања се припадницима Азова додељују без новчане награде и без убрзане промоције у оквиру јединице, али „свакако да утичу на раст популарности добитника награде међу осталим припадницима Азова”. Све се променило 2022. године након почетка отвореног рата Украјине и Руске Федерације, па је неколико припадника Азова добило највиша војна признања, пре свих статус „Хероја Украјине” (Rains 2023: 170-171).

На иностраном плану Азов је прошао трновит пут. Године 2015. САД забрањују тренинг јединица од стране Американаца због коришћења нацистичких симбола на шевронима, 2018. пак забрањује се слање оружја јединици, а наредне године проглашава се терористичком организацијом. Почетком 2021. године Азов почиње са одступањем од својих екстремистичких политичких ставова, што је делимично последица искључивања или повлачења људи који су им били склони, попут министра полиције Арсена Авакова, који је од 2014. снажно подржавао рад Азова, а одступа са позиције 2021. године. Велики број полицијских официра у Кијеву, Харкову и Полтави у том периоду припадали су редовима ветерана Азова. Након 2021. уследиле су и истраге против појединих чланова Азова због учешћа у изнудама, што се види као јасна последица сукоба са председником Владимиром Зеленским. Већ наредне године Азов одустаје од отворених нацистичких симбола, али и појединих људи (неретко и руских неонациста који су нашли уточиште у Украјини, односно Азову) како би побољшали имиџ пред западним земљама (Witkowski 2024: 49-50).

Са почетком рата 2022. године Азов ступа у прве редове одбране од руске инва-

зије, пре свега у Маријупољу, где након опкољавања и пораза јединице 20. маја 2022. године добија ширу, па и међународну популарност. Убрзо је Азов уклоњен са америчке листе терористичких земаља, а његове делегације посетиле су САД, Велику Британију и Израел (Witkowski 2024: 51).

ЗАКЉУЧАК

Садашње Трећа самостална јуришна бригада Оружаних снага и Дванаеста бригада Националне гарде Украјине, првобитно јединица Азов, односно „Црни корпус” је војно-политички пројекат који није настао само као парамилитарна организација, већ као јединица која би (од самог почетка обучавања по НАТО стандардима) требало по својој одлучности и спремности да буде узор за формирање нове Украјинске армије након Мајданске револуције (Kaunert, MacKenzie, Nonjon 2024: 21).

Њено формирање поклопило се са постмајданским догађањима у Украјини 2014. године у периоду јаке поларизације у земљи када је проевропској и прозападној власти, која је добила превласт након Мајданске револуције, била потребна свака врста политичке подршке, макар она долазила и из екстремно десних кругова. За сам период после Мајдана карактеристичан је улазак припадника екстремно десних странака, парамилитарних организација (како смо већ навели активно их је око 120) у безбедносни апарат земље, што је дугорочно свакако допринело екстремизацији саме унутрашње политике и државног апарата уопште. Свакако се не може искључити ни утицај крупног капитала, па се Азов често доводио у везу са тајкунима и политичким функционерима, Игором Коломојским, Арсеном Аваковим

и другима који су, вероватно, и финансирали и подржавали рад организације.

Како смо у тексту навели, екстремно десне организације биле су бројне, али се по свом наступу, комбинацији традиције, симбола, одлучности пре свега у војним сукобима издвојила јединица Азов.

У тексту смо навели кроки ратних догађања, сукобљених гледишта, утицаја екстремно десних групација на украјинској страни, а пре свега чињеница везаних за организацију и праксу Азова, који је створио заокружени систем војне обуке и симболике, са бројним, пре свега словенским (паганским), грчким, римским и уопште европским утицајима, уз, временом, све мање кокетирање са нацистичком симболиком, како би се приближио политичком *мејнструму*.

Политичко-војни пројекат Азов са својим ратним ангажманом представљен је од 2014. до данас, са посебним освртом на 2015. када је преузео град Маријупољ од руских иредентиста, па све до драматичних осамдесетосмодневних борби у истом граду 2022. године током општег руског напада, када су јединице Азова огорчено браниле град и биле опкољене у челичани Азовстаљ, где је коначно стотине њених бораца, предвођених тадашњим командантом јединице Денисом Прокопенком, било заробљено. На овом месту мора се нагласити симболички значај Маријупоља, и жеља Русије да се 2022. године освети за претрпљени пораз руских иредентиста 2015. године.

Свој рад и судбину Азов је везао за обалу Азовског мора где се и налази Маријупољ. У њему се оснива база и тренинг центар јединице, док су се на оближњем локалитету Урзуф одржавале мистичне свечаности.

Интернационална судбина јединице

Азов била је променљива од проглашења за терористичку организацију у Конгресу САД до посете његове делегације САД, Великој Британији и Израелу након битке у Маријупољу 2022. године, те је њихов ратни ангажман донео позитивни одјек у западним земљама.

Трајекторије кретања јединице и заједнице Азова, њихова видљивост у ратним сукобима и свакако утицај на јачање борбеног морала на украјинској страни очигледно имају и јасну политичку перспективу, те се могу посматрати као замајац неке нове политичке формације, као што је то пре био случај са ипак неуспелим покушајем странке Национални корпус Андреја Билицког, која би могла пледирати на значајнији успех на неким следећим, послератним изборима.

Из свега наведеног може се закључити да је (пара)милитарна јединица „Црни корпус” (Азов) свакако најпознатији и највидљивији војно-политички израз савременог екстремног украјинског национализма.

REFERENCE

- Antonić S. 2023. *Ukrajinski rat – buđenje carstva*. Beograd: Catena Mundi.
- Iščenko V. 2024. *Proti prepadu; Ukrajina od Majdana do vojne*. Mengeš: Ciceron.
- Plokhly S. 2022. *Vrata Ukrajine; Zgodovina Ukrajine*. Ljubljana: Umco.
- Shuster S. 2024. *The Showman; The inside story of the invasion that shook the world and made a leader of Volodimir Zelensky*. London: William Collins.
- Tadić Lj. 1995. *Politikološki leksikon*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kutkina A. 2020. *Between Lenin and Bandera: Decommunisation and Multivocality in (post) Euromaidan Ukraine*, Academic disertation, Faculty of Social Sciences, Helsinki.
- Đurković M.: *Konstituisanje nacije: austrougarski temelj ukrajinskog nacionalnog mita*, u: Đurković M. (ur.). 2024. *Konstruisanje sintetičkih nacija*. Beograd: Catena Mundi, 7-36.
- Popov E.: *Konstituisanje nacionalnih identiteta kao instrument geopolitike*, u: Đurković M. (ur.). 2024. *Konstruisanje sintetičkih nacija*. Beograd: Catena Mundi, 250-267.
- Žukovski A., Subteljni O. 2018. *Kratka istorija Ukrajine*. Beograd: Dan Graf.
- Mijatović M. 2024. *Politička ličnost Stepana Bandere i rusko-ukrajinski konflikt*, *Politea* 27(14), 59-77.
- Petrović D. 2022. *Ukrajinska kriza i ukrajinsko-ruski konflikt 2019-2022*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- The Prayer of Ukrainian Nationalist), <https://ukrainiancrusade.blogspot.com/2014/12/the-prayer-of-ukrainian-nationalist.html> (pristupljeno 5. maja 2023. godine)
- Rjabčuk M. 2003. *Od Malorusije do Ukrajine*. Beograd: Biblioteka grada Beograda, Čigoja štampa, Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković
- Rains O. 2023. *What is Azov from Ukraine?*

Kyiv: Rainhouse.

Tymowsky M. 1999. *Kratka povijest Poljske*. Zagreb: Matica Hrvatska.

Rossolinski – Liebe G. 2014. *Stepan Bandera; The Life and Afterlife of a Ukranian Nationalist – Fascism, Genocide, and Cult*. Stuttgart: Ibidem Verlag-Ibidem Press.

Wilson Andrew. 2022. *The Ukrainians; The story how a people became nation*. New Heaven, London: Yale University Press.

Kaunert C., MacKenzie A., Nonjon A.: Introduction, in: Kaunert Ch., MacKenzie A., Nonjon A. (ed.) *In the eye of the storm; Origins, Ideology and Controversies of the Azov Brigade 2014-2023*. Soviet and Post-Soviet Politics and Society (SPPS), Vol. 276, 2024, Ibidem Verlag, Stuttgart, Hanover, 9-31.

Witkowski P.: *The Azov Brigade; Origins, Influences and Ideological Development*, in: Kaunert Ch., MacKenzie A., Nonjon A. (ed.) *In the eye of the storm; Origins, Ideology and Controversies of the Azov Brigade 2014-2023*. Soviet and Post-Soviet Politics and Society (SPPS), Vol. 276, 2024, Ibidem Verlag, Stuttgart, Hanover, 32-53.

Tarasiuk T., Burkovskiy P.: *From political outsiders to Military Stalwarts: The Evolving Face of Ukrainian Nationalism*, in: Kaunert Ch., MacKenzie A., Nonjon A. (ed.) *In the eye of the storm; Origins, Ideology and Controversies of the Azov Brigade 2014-2023*. Soviet and Post-Soviet Politics and Society (SPPS), Vol. 276, 2024, Ibidem Verlag, Stuttgart, Hanover, 83-135.

De Franquewille B.: *Has The Azov Regiment Depoliticized, An Analysis from the*

Structure to Individual Trajectories, in: Kaunert Ch., MacKenzie A., Nonjon A. (ed.) *In the eye of the storm; Origins, Ideology and Controversies of the Azov Brigade 2014-2023*. Soviet and Post-Soviet Politics and Society (SPPS), Vol. 276, 2024, Ibidem Verlag, Stuttgart, Hanover, 137-172.

The Decalogue of Ukrainian nationalist, <https://azov.org.ua/en/about-azov/> (pristupljeno 24. aprila 2025. godine)

Ukaz Predsednika Ukrajine br. 17/2024 od 22. januara 2024. godine, prema: Court E.: Zelensky signs decree recognizing some Russian territories as historically inhabited by Ukrainians, <https://kyivindependent.com/zelensky-signs-decree-territories-ukrainian/> (pristupljeno 13. marta 2024. godine).

Unit's history, structure, combat record and tradition, <https://azov.org.ua/en/about-azov/> (pristupljeno 24. aprila 2025. godine)

(PARA)MILITARY UNIT »BLACK CORPS« (»AZOV«) AS THE MOST FAMOUS POLITICAL-MILITARY EXPRESSION OF EXTREME UKRAINIAN NATIONALISM

Key words

Ukraine; Ukrainian extreme nationalism; Ukrainian military formations; Azov Brigade; Third Independent Assault Brigade of the Armed Forces of Ukraine.

Author

Marko Mijatović is an independent researcher based in Belgrade, Serbia.

Correspondence

markomijatovic78@gmail.com

Field

Political Science

Summary

After Ukraine gained independence in 1991 and a period of long-term equidistance between the East and West, Ukrainian politics definitively turned towards the West in the period after the »Maidan« events in the winter of 2013/14, when pro-Western – liberal, but also nationalist political forces willing to separate Ukraine from the Russian Federation in every respect came to power (for the second time). This was also the beginning of open tensions with the Russian Federation, and then came the Russian annexation of Crimea and the beginning of military conflicts in the Luhansk and Donetsk regions. The newly declared policy of Ukraine, led by Ukrainian liberal and right-wing politicians, was the »decommunization of the country« and the »nationalization of the nation«, which opened a wide space for extreme right-wing Ukrainian political movements and paramilitary groups, among which over time the most exposed one became the Kharkiv group Black Corps (later the battalion, the Azov regiment and finally the brigade – the Twelfth Brigade of the National Guard, or the Third Independent Brigade of the Armed Forces of Ukraine).

The aim of this paper is to systematize the previous knowledge, i. e. to present the history, ideology and activities of the (para)military unit „Black Corps” (later »Azov«), as the paradigm of the (para)military-political form of developing the contemporary extreme Ukrainian nationalism.

DOI

10.5937/politeia0-58524

Paper received on

05.05.2025.

Paper accepted for publishing on

16.11.2025

